Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
DEAN SPIELMANN
της 1ης Αυγούστου 2025 [1]

Υπόθεση C-313/25 PPU [Adrar] [i]

GB
κατά
Minister van Asiel en Migratie

[αίτηση του rechtbank Den Haag, zittingsplaats Roermond
(πρωτοδικείου Χάγης, μεταβατική έδρα Ruremonde, Κάτω Χώρες)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Επείγουσα προδικαστική διαδικασία – Μεταναστευτική πολιτική – Επιστροφή υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν παράνομα σε κράτος μέλος – Οδηγία 2008/115/ΕΚ – Εκτέλεση απόφασης επιστροφής – Άρθρο 5 – Αρχή της μη επαναπροώθησης – Βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού και οικογενειακή ζωή – Άρθρο 15 – Κράτηση ενόψει απομάκρυνσης – Επανεξέταση της τήρησης των προϋποθέσεων νομιμότητας της κράτησης»

Εισαγωγή

1. Η τήρηση της αρχής της μη επαναπροώθησης, απόλυτης αρχής που απηχεί μία από τις θεμελιώδεις αξίες της Ένωσης και των κρατών μελών της, καθώς και των συμφερόντων που μνημονεύονται στο άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115/ΕΚ [2], εγείρει λεπτά ζητήματα όταν, μετά την έκδοση απόφασης επιστροφής που έχει καταστεί απρόσβλητη, η κατάσταση του παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας έχει μεταβληθεί. Τούτο ισχύει ιδίως όταν η δικαστική αρχή που επιλαμβάνεται να εξετάσει τη νομιμότητα της κράτησης ενός τέτοιου υπηκόου τρίτης χώρας διαπιστώνει ότι η αρχή της μη επαναπροώθησης και τα προαναφερθέντα συμφέροντα δεν είχαν προβληθεί ή εξεταστεί κατά το στάδιο της διαδικασίας επιστροφής.

2. Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 5, του άρθρου 13, παράγραφοι 1 και 2, και του άρθρου 15 της οδηγίας 2008/115, τα οποία διασφαλίζουν, αντιστοίχως, την τήρηση της αρχής της μη επαναπροώθησης και ορισμένων συμφερόντων των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών, αποτελεσματική δικαστική προστασία έναντι των αποφάσεων επιστροφής, καθώς και αυστηρές προϋποθέσεις και διαδικασίες για την επιβολή στερητικού της ελευθερίας μέτρου.

[1] Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

[i] Η ονομασία που έχει δοθεί στην παρούσα υπόθεση είναι πλασματική. Δεν αντιστοιχεί στο πραγματικό όνομα κανενός διαδίκου.

[2] Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών (ΕΕ 2008, L 348, σ. 98).

3. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως υποβλήθηκε από το rechtbank Den Haag, zittingsplaats Roermond (πρωτοδικείο Χάγης, μεταβατική έδρα Ruremonde, Κάτω Χώρες), στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ του GB και του Minister van Asiel en Migratie (Υπουργού Ασύλου και Μετανάστευσης, Κάτω Χώρες, στο εξής: Υπουργός), σχετικά με την απόφαση του τελευταίου να τεθεί ο GB υπό κράτηση ενόψει της απομάκρυνσής του σε εκτέλεση απόφασης επιστροφής.

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

4. Το άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115, το οποίο επιγράφεται «Μη επαναπροώθηση, βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού, οικογενειακή ζωή και κατάσταση της υγείας», ορίζει τα εξής:

«Κατά την εφαρμογή της παρούσας οδηγίας, τα κράτη μέλη λαμβάνουν δεόντως υπόψη:

α) τα βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού,

β) την οικογενειακή ζωή,

γ) την κατάσταση της υγείας του συγκεκριμένου υπηκόου τρίτης χώρας,

και τηρούν την αρχή της μη επαναπροώθησης.»

5. Το άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Αναβολή της απομάκρυνσης», ορίζει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη αναβάλλουν την απομάκρυνση:

α) όταν αυτή παραβιάζει την αρχή της μη επαναπροώθησης […]».

6. Το άρθρο 13 της οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο [«Μέσα έννομης προστασίας»], προβλέπει στις παραγράφους 1 και 2 τα εξής:

«1. Στον ενδιαφερόμενο υπήκοο τρίτης χώρας διατίθεται αποτελεσματικό [μέσο έννομης προστασίας] το οποίο του επιτρέπει να προσφεύγει κατά των αποφάσεων που αφορούν την επιστροφή ή να ζητεί την επανεξέτασή τους, όπως αναφέρεται στο άρθρο 12, παράγραφος 1, ενώπιον αρμόδιας δικαστικής ή διοικητικής αρχής ή αρμόδιου οργάνου που απαρτίζεται από μέλη αμερόληπτα και απολαύοντα εχέγγυα ανεξαρτησίας.

2. Η αρχή ή το όργανο που αναφέρεται στην παράγραφο 1 έχει την εξουσία να επανεξετάζει αποφάσεις που αφορούν την επιστροφή, όπως αναφέρονται στο άρθρο 12, παράγραφος 1, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας προσωρινής αναστολής της επιβολής της εφαρμογής τους, εκτός εάν ισχύει ήδη προσωρινή αναστολή δυνάμει της εθνικής νομοθεσίας.»

7. Το άρθρο 15 της ίδιας οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Κράτηση», ορίζει στις παραγράφους 1 έως 5 τα εξής:

«1. Εκτός εάν στη συγκεκριμένη περίπτωση δύνανται να εφαρμοσθούν αποτελεσματικά άλλα επαρκή αλλά λιγότερο αναγκαστικά μέτρα, τα κράτη μέλη μπορούν να θέτουν απλώς υπό κράτηση υπήκοο τρίτης χώρας υποκείμενο σε διαδικασίες επιστροφής, για την προετοιμασία της επιστροφής και/ή τη διεκπεραίωση της διαδικασίας απομάκρυνσης, ιδίως όταν:

α) υπάρχει κίνδυνος διαφυγής, ή

β) ο συγκεκριμένος υπήκοος τρίτης χώρας αποφεύγει ή παρεμποδίζει την προετοιμασία της επιστροφής ή τη διαδικασία απομάκρυνσης.

Οιαδήποτε κράτηση έχει τη μικρότερη δυνατή διάρκεια και διατηρείται μόνο καθ' όσον χρόνο η διαδικασία απομάκρυνσης εξελίσσεται και εκτελείται με τη δέουσα επιμέλεια.

2. Η κράτηση διατάσσεται από τις διοικητικές ή δικαστικές αρχές.

Η κράτηση διατάσσεται εγγράφως και συνοδεύεται από πραγματική ή και νομική αιτιολόγηση.

Όταν η διαταγή κράτησης εκδίδεται από διοικητικές αρχές, τα κράτη μέλη:

α) είτε προβλέπουν την ταχεία δικαστική επανεξέταση της νομιμότητας της κράτησης που αποφασίζεται το συντομότερο δυνατό μετά την έναρξη της κράτησης,

β) είτε χορηγούν στο συγκεκριμένο υπήκοο τρίτης χώρας το δικαίωμα να κινήσει διαδικασία για την ταχεία δικαστική επανεξέταση της νομιμότητας της κράτησής του που αποφασίζεται το συντομότερο δυνατό μετά την έναρξη της σχετικής διαδικασίας· Εν τοιαύτη περιπτώσει, τα κράτη μέλη ενημερώνουν αμέσως τους ενδιαφερομένους υπηκόους τρίτων χωρών σχετικά με τη δυνατότητα διεξαγωγής τέτοιας διαδικασίας.

Ο συγκεκριμένος υπήκοος τρίτης χώρας απολύεται αμέσως εάν η κράτηση δεν είναι νόμιμη.

3. Εν πάση περιπτώσει, η απόφαση κράτησης επανεξετάζεται ανά εύλογα χρονικά διαστήματα είτε κατ' αίτηση του συγκεκριμένου υπηκόου τρίτης χώρας είτε αυτεπαγγέλτως. Σε περίπτωση παραταθείσας διάρκειας κράτησης, η επανεξέταση εποπτεύεται από δικαστική αρχή.

4. Οσάκις καθίσταται πρόδηλο ότι δεν υφίσταται πλέον λογικά προοπτική απομάκρυνσης για νομικούς ή άλλους λόγους ή όταν παύουν να ισχύουν οι όροι της παραγράφου 1, η κράτηση παύει να δικαιολογείται και το συγκεκριμένο πρόσωπο απολύεται αμέσως.

5. Η κράτηση εξακολουθεί καθ' όλη τη χρονική περίοδο κατά την οποία πληρούνται οι όροι της παραγράφου 1 και είναι αναγκαία για να διασφαλισθεί η επιτυχής απομάκρυνση. Κάθε κράτος μέλος καθορίζει περιορισμένη περίοδο κράτησης, η οποία δεν μπορεί να υπερβαίνει το εξάμηνο.»

Το ολλανδικό δίκαιο

8. Το άρθρο 59, παράγραφος 1, στοιχείο a, του Vreemdelingenwet 2000 (νόμου του 2000 περί αλλοδαπών), της 23ης Νοεμβρίου 2000 (Stb. 2000, αριθ. 495), όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της διαφοράς της κύριας δίκης, ορίζει τα εξής:

«Εφόσον το απαιτεί το συμφέρον της δημόσιας τάξης ή της εθνικής ασφάλειας, [ο Υπουργός] δύναται να θέσει υπό κράτηση, ενόψει της απομάκρυνσής του, τον υπήκοο τρίτης χώρας ο οποίος […] δεν έχει νόμιμη διαμονή στη χώρα.»

Η διαφορά της κύριας δίκης, τα προδικαστικά ερωτήματα και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

9. Στις 11 Σεπτεμβρίου 2024 ο GB, αλγερινής ιθαγένειας κατά δήλωσή του, υπέβαλε αίτηση διεθνούς προστασίας στις Κάτω Χώρες. Δεν παρέστη κατά την ακρόαση με αντικείμενο τους λόγους που στηρίζουν την αίτησή του.

10. Με απόφαση της 7ης Οκτωβρίου 2024 ο Υπουργός απέρριψε την αίτηση διεθνούς προστασίας και εξέδωσε ταυτοχρόνως απόφαση η οποία ισχύει και ως απόφαση επιστροφής (στο εξής: απόφαση επιστροφής). Καθόσον ο GB δεν άσκησε προσφυγή εντός της προβλεπόμενης προθεσμίας, η απόφαση επιστροφής κατέστη απρόσβλητη, ο δε GB δεν συμμορφώθηκε εκουσίως προς την υποχρέωση επιστροφής που απέρρεε από αυτήν.

11. Στις 26 Μαρτίου 2025 ο GB μεταφέρθηκε στις Κάτω Χώρες από τις γαλλικές αρχές κατ' εφαρμογήν του κανονισμού (ΕΕ) 604/2013, γνωστού ως «κανονισμός Δουβλίνο ΙΙΙ»[3]. Ακολούθως, ο GB τέθηκε υπό κράτηση βάσει του άρθρου 8 της οδηγίας 2013/33/ΕΕ, σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία[4].

12. Την ίδια ημέρα, ο GB υπέβαλε νέα αίτηση διεθνούς προστασίας στις Κάτω Χώρες, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την αναστολή εκτέλεσης της απόφασης επιστροφής. Παράλληλα, δήλωσε ότι διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να υποστεί απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση σε περίπτωση επιστροφής του στην Αλγερία. Στις 7 Απριλίου 2025 ο GB εξετάστηκε επί των λόγων της αίτησής του διεθνούς προστασίας και του γνωστοποιήθηκε ότι η αίτησή του πρόκειται να απορριφθεί ως προδήλως αβάσιμη. Στις 9 Απριλίου 2025 ο GB ανακάλεσε την αίτησή του προτού εκδοθεί απόφαση επ' αυτής. Ως εκ τούτου, η αναστολή εκτέλεσης της απόφασης επιστροφής έπαυσε αυτοδικαίως.

13. Στις 10 Απριλίου 2025 ήρθη το μέτρο κράτησης που είχε επιβληθεί στον GB στις 26 Μαρτίου 2025 βάσει του άρθρου 8 της οδηγίας 2013/33. Διατάχθηκε, όμως, σε βάρος του νέο μέτρο κράτησης προκειμένου να διεκπεραιωθεί η διαδικασία απομάκρυνσής του στην Αλγερία σε εκτέλεση της απόφασης επιστροφής, σύμφωνα με το άρθρο 15 της οδηγίας 2008/115. Κατά την ακρόαση που έλαβε χώρα την ίδια ημέρα, πριν από την επιβολή του νέου μέτρου κράτησης, ο GB δήλωσε ότι φοβόταν ότι θα υποστεί απάνθρωπες ή εξευτελιστικές ποινές ή μεταχείριση σε

[3] Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα (ΕΕ 2013, L 180, σ. 31).

[4] Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013 (ΕΕ 2013, L 180, σ. 96).

περίπτωση επιστροφής του στην Αλγερία και ανέφερε επίσης ότι είναι πατέρας ενός παιδιού γεννημένου στη Γαλλία στις 18 Σεπτεμβρίου 2024 του οποίου τη φροντίδα επιθυμούσε να αναλάβει.

14. Στις 16 Απριλίου 2025 ο GB άσκησε προσφυγή κατά του μέτρου κράτησης ενώπιον του rechtbank Den Haag, zittingsplaats Roermond (πρωτοδικείου Χάγης, μεταβατική έδρα Ruremonde), ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου.

15. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται εάν, σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης, οφείλει, κατά την εξέταση της τήρησης των προϋποθέσεων νομιμότητας της κράτησης, να εκτιμήσει, εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως, εάν η απομάκρυνση του GB προς την Αλγερία αντιβαίνει στην αρχή της μη επαναπροώθησης καθώς και στα συμφέροντα που μνημονεύονται στο άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115, σε περίπτωση που συντρέχουν κρίσιμες περιστάσεις και πραγματικά περιστατικά τα οποία έλαβαν χώρα ή ανέκυψαν μετά την έκδοση της απόφασης επιστροφής που έχει καταστεί απρόσβλητη.

16. Σύμφωνα με το ολλανδικό δίκαιο και τη νομολογία του Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (Τμήματος διοικητικών διαφορών του Συμβουλίου της Επικρατείας, Κάτω Χώρες)[5], απαγορεύεται στο αιτούν δικαστήριο να προβαίνει σε τέτοια εκτίμηση. Τούτο θα επιτρεπόταν μόνο σε περίπτωση που έχει ασκηθεί αυτοτελής προσφυγή κατά της απόφασης επιστροφής, η δε επανεξέταση της απόφασης κράτησης και η επανεξέταση της απόφασης επιστροφής διενεργούνταν στο πλαίσιο της ίδιας διαδικασίας.

17. Το αιτούν δικαστήριο εκτιμά, ωστόσο, ότι το ίδιο είναι η μόνη δικαστική αρχή η οποία δύναται να εκτιμήσει εάν η απομάκρυνση του GB στην Αλγερία είναι συμβατή με την αρχή της μη επαναπροώθησης καθώς και με τα συμφέροντα που μνημονεύονται στο άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115.

18. Πράγματι, σε κανένα στάδιο της διαδικασίας δεν εξετάσθηκε κατά πόσον η απομάκρυνση του GB αντιβαίνει στην αρχή αυτή καθώς και στα ως άνω συμφέροντα. Ειδικότερα, δεν πραγματοποιήθηκε τέτοια εκτίμηση κατά την έκδοση της απόφασης επιστροφής, δεδομένου ότι ο GB δεν παραστάθηκε κατά την ακρόαση σχετικά με την αίτησή του διεθνούς προστασίας. Επιπλέον, καθόσον δεν ασκήθηκε προσφυγή κατά της απόφασης επιστροφής, η νομιμότητα της εν λόγω απόφασης δεν εξετάσθηκε μεταγενέστερα από δικαστική αρχή.

19. Εκτίμηση της αρχής της μη επαναπροώθησης και των συμφερόντων που μνημονεύονται στο άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115 δεν πραγματοποιήθηκε ούτε κατά την επιβολή σε βάρος του GB του μέτρου της κράτησης ενόψει της απομάκρυνσής του, μολονότι ο GB, κατά την ακρόαση που προηγήθηκε της κράτησής του, στις 10 Απριλίου 2025, είχε κατ' ουσίαν επικαλεστεί σημαντική μεταβολή των περιστάσεων, εκφράζοντας την ανησυχία του ότι θα υποστεί απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση σε περίπτωση επιστροφής του στην Αλγερία και ισχυριζόμενος ότι επιθυμούσε να ασχοληθεί με την φροντίδα του παιδιού του.

20. Μια τέτοια εκτίμηση δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί ούτε σε άλλο στάδιο της διαδικασίας. Συγκεκριμένα, η ολλανδική νομοθεσία δεν προβλέπει έλεγχο ή περιοδική επανεξέταση της απόφασης επιστροφής υπό το πρίσμα της αρχής της μη επαναπροώθησης ή των συμφερόντων που μνημονεύονται στο άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115, ακόμη και αν έχει

[5] Στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο μνημονεύει τις αποφάσεις του Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (Τμήματος διοικητικών διαφορών του Συμβουλίου της Επικρατείας), 201904771/2/V3, της 26ης Ιουλίου 2023 (NL:RVS:2023:2829), και 202204434/1/V3, της 12ης Δεκεμβρίου 2023 (NL:RVS:2023:4578.

μεσολαβήσει σημαντικό χρονικό διάστημα μεταξύ της έκδοσης της απόφασης αυτής και της εκτέλεσής της. Τέτοιος έλεγχος ή επανεξέταση θα μπορούσε να διενεργηθεί μόνο στην περίπτωση που άλλη τρίτη χώρα οριζόταν ως χώρα επιστροφής ή σε περίπτωση που εκδίδεται απόφαση κατόπιν υποβολής αίτησης διεθνούς προστασίας ή αίτησης για τη χορήγηση τίτλου διαμονής βάσει του εθνικού δικαίου.

21. Η ολλανδική νομοθεσία δεν προβλέπει αυτοτελές ένδικο βοήθημα κατά της εκτέλεσης απόφασης επιστροφής που έχει καταστεί απρόσβλητη. Ένας παρανόμως διαμένων υπήκοος τρίτης χώρας θα μπορούσε να υποβάλει διοικητική ένσταση μόνον κατά μιας σχεδιαζόμενης και προγραμματισμένης «πραγματικής απομάκρυνσης», αφού προηγουμένως του έχουν γνωστοποιηθεί η ημερομηνία και η ώρα της απομάκρυνσης. Ωστόσο, μια τέτοια ένσταση δεν θα μπορούσε να αποτρέψει την επιβολή μέτρου κράτησης η οποία ενδέχεται να αποδειχθεί μη δικαιολογημένη. Περαιτέρω, σύμφωνα με τη νομολογία του Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (Τμήματος διοικητικών διαφορών του Συμβουλίου της Επικρατείας), η άσκηση της ένστασης αυτής είναι δυνατή μόνον «εφόσον η κατάσταση κατά τον χρόνο της πραγματικής απομάκρυνσης έχει μεταβληθεί σε τέτοιο βαθμό, σε σύγκριση με την κατάσταση που υφίστατο κατά τον χρόνο έκδοσης της απόφασης επιστροφής, ώστε να μην είναι πλέον βέβαιη η νομιμότητα της σκοπούμενης πραγματικής απομάκρυνσης». Εξάλλου, αντικείμενο της ένστασης αυτής μπορεί να είναι μόνον οι πρακτικές λεπτομέρειες εκτέλεσης της απόφασης επιστροφής, χωρίς δυνατότητα εκτίμησης της αρχής της μη επαναπροώθησης ή των συμφερόντων που μνημονεύονται στο άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115 [6].

22. Πλην όμως, η κράτηση ενόψει απομάκρυνσης δεν θα ήταν δικαιολογημένη και δεν θα εξυπηρετούσε πλέον τον σκοπό της αν η απομάκρυνση δεν μπορούσε να πραγματοποιηθεί λόγω της αρχής της μη επαναπροώθησης ή των συμφερόντων που μνημονεύονται στο άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115. Σε μια τέτοια περίπτωση, σύμφωνα με το άρθρο 15 της οδηγίας, ο ενδιαφερόμενος πρέπει να απολύεται αμέσως. Ως εκ τούτου, πριν τεθεί υπό κράτηση υπήκοος τρίτης χώρας ενόψει της απομάκρυνσής του, πρέπει να εξακριβωθεί εάν η απομάκρυνση είναι επιτρεπτή.

23. Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να διευκρινίσει κατά πόσον το δίκαιο της Ένωσης απαιτεί από το δικαστήριο να προβεί σε εκτίμηση της αρχής της μη επαναπροώθησης και των συμφερόντων που μνημονεύονται στο άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115.

24. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο υποστηρίζει ότι το άρθρο 5 της οδηγίας, όπως έχει ερμηνευθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου [7], επιβάλλει σε όλες τις αρμόδιες εθνικές αρχές να τηρούν την αρχή της μη επαναπροώθησης σε όλα τα στάδια της διαδικασίας επιστροφής. Η δε κράτηση υπηκόου τρίτης χώρας ενόψει της απομάκρυνσής του συνιστά εφαρμογή της συγκεκριμένης οδηγίας, αποτελώντας «στάδιο της διαδικασίας επιστροφής».

25. Προκύπτει επίσης από το άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της οδηγίας 2008/115, καθώς και από τη νομολογία του Δικαστηρίου [8], ότι μια απόφαση επιστροφής είναι δυνατόν να συνυπάρχει με την αναβολή της απομάκρυνσης, κατά τρόπο ώστε τυχόν ύπαρξη απόφασης

[6] Απόφαση του Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (Τμήματος διοικητικών διαφορών του Συμβουλίου της Επικρατείας) αριθ. 201306899/1/V2, της 12ης Ιουνίου 2015 (NL:RVS:2015:1995).

[7] Το αιτούν δικαστήριο παραπέμπει, μεταξύ άλλων, στην απόφαση της 17ης Οκτωβρίου 2024, Ararat (C-156/23, στο εξής: απόφαση Ararat, EU:C:2024:892, σκέψη 35).

[8] Το αιτούν δικαστήριο παραπέμπει στις αποφάσεις της 3ης Ιουνίου 2021, Westerwaldkreis (C-546/19, στο εξής: απόφαση Westerwaldkreis, EU:C:2021:432), της 22ας Νοεμβρίου 2022, Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Απομάκρυνση – Θεραπευτική Κάνναβη) (C-69/21, στο εξής: απόφαση Απομάκρυνση – Θεραπευτική Κάνναβη, EU:C:2022:913), και Ararat.

επιστροφής η οποία έχει εκδοθεί σε προγενέστερο χρόνο και έχει ενδεχομένως καταστεί απρόσβλητη να μην αποκλείει τον έλεγχο της συμβατότητας της απομάκρυνσης, σε εκτέλεση της εν λόγω απόφασης, προς την αρχή της μη επαναπροώθησης.

26. Το αιτούν δικαστήριο προσθέτει ότι από το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) και συγκεκριμενοποιείται στο άρθρο 13, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2008/115, προκύπτει ότι το δικαστήριο που καλείται να εξετάσει αν έχουν τηρηθεί οι προϋποθέσεις νομιμότητας της κράτησης του παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας, ο οποίος κρατείται ενόψει απομάκρυνσης σε εκτέλεση απόφασης επιστροφής, υποχρεούται να διαπιστώσει εάν η απομάκρυνση αυτή αντιβαίνει στην αρχή της μη επαναπροώθησης και στα συμφέροντα που μνημονεύονται στο άρθρο 5 της οδηγίας. Η προσέγγιση αυτή είναι κατά μείζονα λόγο αναγκαία ελλείψει άλλου αποτελεσματικού μέσου ένδικης προστασίας.

27. Υπό τις συνθήκες αυτές, το rechtbank Den Haag, zittingsplaats Roermond (πρωτοδικείο Χάγης, μεταβατική έδρα Ruremonde) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Έχουν το άρθρο 5, το άρθρο 13, παράγραφοι 1 και 2, και το άρθρο 15 της οδηγίας 2008/115, σε συνδυασμό με το άρθρο 6, το άρθρο 19, παράγραφος 2, και το άρθρο 47 του [Χάρτη], την έννοια ότι, κατά την εξέταση της τήρησης των προϋποθέσεων νομιμότητας της κράτησης υπηκόου τρίτης χώρας που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης, η δικαστική αρχή οφείλει να βεβαιωθεί, εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως, ότι η αρχή της μη επαναπροώθησης δεν αντιτίθεται στην εκτέλεση προηγουμένως εκδοθείσας απόφασης επιστροφής για την εκτέλεση της οποίας ο εν λόγω υπήκοος τέθηκε υπό κράτηση;

2) Έχουν το άρθρο 5, το άρθρο 13, παράγραφοι 1 και 2, και το άρθρο 15 της οδηγίας 2008/115, σε συνδυασμό με το άρθρο 6, το άρθρο 7, το άρθρο 24, παράγραφος 2, και το άρθρο 47 του [Χάρτη], την έννοια ότι, κατά την εξέταση της τήρησης των προϋποθέσεων νομιμότητας της κράτησης υπηκόου τρίτης χώρας που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης, η δικαστική αρχή οφείλει να βεβαιωθεί, εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως, ότι τα συμφέροντα που μνημονεύονται στο άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115 δεν αντιτίθενται στην εκτέλεση προηγουμένως εκδοθείσας απόφασης επιστροφής για την εκτέλεση της οποίας ο εν λόγω υπήκοος τέθηκε υπό κράτηση;»

28. Το αιτούν δικαστήριο ζήτησε να εξεταστεί η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως κατά την επείγουσα προδικαστική διαδικασία του άρθρου 107 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου.

29. Με απόφαση της 21ης Μαΐου 2025, το Δικαστήριο αποφάσισε να κάνει δεκτό το εν λόγω αίτημα.

30. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η Ολλανδική Κυβέρνηση, ο GB και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Οι ίδιοι μετέχοντες στη διαδικασία ανέπτυξαν επίσης προφορικώς τις παρατηρήσεις τους κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 1ης Ιουλίου 2025.

Ανάλυση

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

31. Ο σκοπός της οδηγίας 2008/115 συνίσταται, όπως προκύπτει από τις αιτιολογικές της σκέψεις 2 και 11, στην καθιέρωση αποτελεσματικής πολιτικής περί απομάκρυνσης και επαναπατρισμού, με βάση κοινούς κανόνες και ενιαίες νομικές εγγυήσεις, ώστε οι ενδιαφερόμενοι να επαναπατρίζονται με ανθρώπινους όρους και με πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειάς τους [9].

32. Εφόσον υπήκοος τρίτης χώρας εμπίπτει, όπως ο υπήκοος στην υπόθεση της κύριας δίκης, στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, υπόκειται κατ' αρχήν στους προβλεπόμενους σε αυτήν κοινούς κανόνες και διαδικασίες ενόψει της επιστροφής του, και τούτο για όσο διάστημα δεν έχει, ενδεχομένως, ρυθμιστεί το ζήτημα της παραμονής του [10]. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι η κράτηση του παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας, όταν διατάσσεται ενόψει απομάκρυνσης, έχει ως μοναδικό σκοπό να διασφαλίσει την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας επιστροφής [11].

33. Δεδομένου ότι κάθε κράτηση υπηκόου τρίτης χώρας συνιστά σοβαρή επέμβαση στο δικαίωμα στην ελευθερία, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 του Χάρτη, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι η εξουσία που αναγνωρίζεται στις αρμόδιες εθνικές αρχές να θέτουν υπό κράτηση υπηκόους τρίτων χωρών είναι αυστηρά οριοθετημένη. Επομένως, μέτρο κράτησης δύναται να διαταχθεί ή να παραταθεί μόνον εφόσον τηρούνται γενικοί και αφηρημένοι κανόνες που καθορίζουν τους όρους και τις προϋποθέσεις της, οι οποίοι προβλέπονται, μεταξύ άλλων, στο άρθρο 15, παράγραφος 1, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, και παράγραφοι 4 έως 6, της οδηγίας 2008/115 [12].

34. Κατά συνέπεια, σύμφωνα με το άρθρο 15, παράγραφος 1, της οδηγίας 2008/115, η στέρηση της ελευθερίας που συνεπάγεται η κράτηση προσώπου ενόψει της απομάκρυνσής του κρίνεται δικαιολογημένη μόνον υπό την προϋπόθεση της τήρησης ορισμένων ουσιαστικών προϋποθέσεων, οι οποίες σχετίζονται με την απουσία άλλων λιγότερο περιοριστικών από την κράτηση μέτρων, καθώς και τον κίνδυνο ματαίωσης της απομάκρυνσης εξαιτίας της συμπεριφοράς του ενδιαφερομένου προσώπου. Επιπλέον, η κράτηση πρέπει να έχει τη μικρότερη δυνατή διάρκεια και να διατηρείται μόνον καθόσον χρόνο η διαδικασία απομάκρυνσης εξελίσσεται και εκτελείται με τη δέουσα επιμέλεια. Κατά τις παραγράφους 3 και 4 της ως άνω διάταξης, μια τέτοια απόφαση στέρησης της ελευθερίας υπόκειται σε επανεξέταση ανά εύλογα χρονικά διαστήματα και αίρεται όταν προφανώς δεν υφίσταται πλέον εύλογη προοπτική απομάκρυνσης, η οποία πρέπει να νοείται ότι απαιτεί την ύπαρξη πραγματικής προοπτικής επιτυχούς απομάκρυνσης, λαμβανομένων υπόψη των μέγιστων περιόδων στέρησης της ελευθερίας που προβλέπονται στο άρθρο 15, παράγραφοι 5 και 6, της οδηγίας και οι οποίες είναι δεσμευτικές για όλα τα κράτη μέλη [13].

[9] Βλ. αποφάσεις της 5ης Ιουνίου 2014, Mahdi (C-146/14 PPU, στο εξής: απόφαση Mahdi, EU:C:2014:1320, σκέψη 38), της 19ης Ιουνίου 2018, Gnandi (C-181/16, στο εξής: απόφαση Gnandi, EU:C:2018:465, σκέψη 48), και Απομάκρυνση – Θεραπευτική Κάνναβη (σκέψη 88).

[10] Βλ. απόφαση Ararat (σκέψη 33 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[11] Πρβλ. αποφάσεις της 6ης Οκτωβρίου 2022, Politsei- ja Piirivalveamet (Θέση υπό κράτηση – Κίνδυνος τέλεσης ποινικού αδικήματος) (C-241/21, EU:C:2022:753, σκέψεις 31, 32 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 8ης Νοεμβρίου 2022, Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Αυτεπάγγελτη εξέταση της κράτησης) (C-704/20 και C-39/21, στο εξής: απόφαση Αυτεπάγγελτη εξέταση της κράτησης, EU:C:2022:858, σκέψη 74).

[12] Πρβλ. αποφάσεις της 10ης Μαρτίου 2022, Landkreis Gifhorn (C-519/20, EU:C:2022:178, σκέψη 62), Αυτεπάγγελτη εξέταση της κράτησης (σκέψεις 72, 73, 75 έως 77 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία), και της 4ης Οκτωβρίου 2024, Bouskoura (C-387/24 PPU, EU:C:2024:868, σκέψεις 41 έως 45).

[13] Πρβλ. αποφάσεις της 28ης Απριλίου 2011, El Dridi (C-61/11 PPU, EU:C:2011:268, σκέψη 40), και Mahdi (σκέψη 60), στην οποία το Δικαστήριο παραπέμπει στην απόφαση της 30ής Νοεμβρίου 2009, Kadzoev (C-357/09 PPU, EU:C:2009:741, σκέψη 65).

35. Εφόσον προκύπτει ότι δεν πληρούνταν ή δεν πληρούνται πλέον οι ουσιαστικές προϋποθέσεις στις οποίες στηρίχθηκε η αρχική απόφαση κράτησης του ενδιαφερομένου υπηκόου τρίτης χώρας ή ότι έχει συμπληρωθεί ο μέγιστος χρόνος κράτησης, ο ενδιαφερόμενος πρέπει, όπως άλλωστε αναφέρει ρητώς ο νομοθέτης της Ένωσης στο άρθρο 15, παράγραφος 2, τέταρτο εδάφιο, και παράγραφος 4, της οδηγίας, να απολύεται αμέσως [14].

36. Όσον αφορά το δικαίωμα σε αποτελεσματική δικαστική προστασία των υπηκόων τρίτων χωρών που τελούν υπό κράτηση, στο άρθρο 15, παράγραφος 2, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 2008/115 διαλαμβάνονται κοινοί κανόνες της Ένωσης στον τομέα της δικαστικής προστασίας. Κατά τη διάταξη αυτή, η οποία υλοποιεί στον συγκεκριμένο τομέα το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 47 του Χάρτη, κάθε κράτος μέλος πρέπει να προβλέπει, στην περίπτωση που η κράτηση διατάσσεται από διοικητική αρχή, την «ταχεία» δικαστική επανεξέταση της νομιμότητάς της είτε αυτεπαγγέλτως είτε κατόπιν αίτησης του ενδιαφερομένου [15].

37. Στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων της δικογραφίας, τίθεται ειδικότερα το ζήτημα κατά πόσον το δικαστήριο το οποίο καλείται να εξετάσει κατά τα ανωτέρω τη νομιμότητα της κράτησης παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας, ενόψει της απομάκρυνσής του σε εκτέλεση απόφασης επιστροφής που έχει καταστεί απρόσβλητη, δύναται ή και οφείλει να διαπιστώσει εάν η απομάκρυνση αντιβαίνει, αφενός, στην αρχή της μη επαναπροώθησης, και αφετέρου, στα συμφέροντα που μνημονεύονται στο άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115, και ειδικότερα στα βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού και την οικογενειακή ζωή, στην περίπτωση κατά την οποία σε βάρος του εν λόγω υπηκόου έχει εκδοθεί απρόσβλητη απόφαση επιστροφής, η δε κράτησή του έχει διαταχθεί από διοικητική αρχή χωρίς να έχει ληφθεί προηγουμένως υπόψη το ανωτέρω πλαίσιο. Με τη σειρά αυτή θα εξετασθούν διαδοχικά τα δύο προδικαστικά ερωτήματα που έχει υποβάλει το αιτούν δικαστήριο.

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

38. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν από το Δικαστήριο να διευκρινίσει αν το άρθρο 5 και το άρθρο 15 της οδηγίας 2008/115 [16], ερμηνευόμενα σε συνδυασμό με το άρθρο 6, το άρθρο 19, παράγραφος 2, και το άρθρο 47 του Χάρτη, έχουν την έννοια ότι η δικαστική αρχή η οποία καλείται να εξετάσει τη νομιμότητα της κράτησης παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας, ενόψει της απομάκρυνσής του σε εκτέλεση απόφασης επιστροφής που έχει καταστεί απρόσβλητη, οφείλει να βεβαιωθεί, εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως, ότι η απομάκρυνση αυτή δεν αντιβαίνει στην αρχή της μη επαναπροώθησης, όταν δεν έχει προηγουμένως ληφθεί υπόψη η εν λόγω αρχή.

39. Κατ' αρχάς, υπενθυμίζεται ότι η αρχή της μη επαναπροώθησης αποτελεί θεμελιώδη αρχή που κατοχυρώνεται στο άρθρο 19, παράγραφος 2, του Χάρτη, κατά το οποίο «[κ]ανείς δεν μπορεί να απομακρυνθεί, να απελαθεί ή να εκδοθεί προς κράτος όπου διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή

[14] Βλ. αποφάσεις της 30ής Νοεμβρίου 2009, Kadzoev (C-357/09 PPU, EU:C:2009:741, σκέψη 60), Αυτεπάγγελτη εξέταση της κράτησης (σκέψη 79), και της 4ης Οκτωβρίου 2024, Bouskoura (C-387/24 PPU, EU:C:2024:868, σκέψη 44).

[15] Πρβλ. αποφάσεις της 14ης Μαΐου 2020, Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság (C-924/19 PPU και C-925/19 PPU, στο εξής: απόφαση Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság, EU:C:2020:367, σκέψη 289), και Αυτεπάγγελτη εξέταση της κράτησης (σκέψεις 81 έως 83 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[16] Το άρθρο 13 της οδηγίας 2008/115, το οποίο φέρει τον τίτλο «[Μέσα έννομης προστασίας]», θεσπίζει ειδικό δικαίωμα δικαστικής προσφυγής κατά των αποφάσεων επιστροφής που μνημονεύονται στο άρθρο 12, παράγραφος 1, της οδηγίας. Η τελευταία αυτή διάταξη, όμως, μνημονεύει μόνον τις αποφάσεις επιστροφής, τις αποφάσεις απαγορεύσεως εισόδου καθώς και τις αποφάσεις απομάκρυνσης. Επομένως, οι αποφάσεις επιβολής κράτησης δεν εμπίπτουν στο άρθρο 13 της οδηγίας.

εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση». Η εν λόγω αρχή συνδέεται επίσης με το άρθρο 18 του Χάρτη που κατοχυρώνει το δικαίωμα ασύλου, καθώς και με το άρθρο 4 του Χάρτη σχετικά με την απαγόρευση των βασανιστηρίων και των απάνθρωπων ή εξευτελιστικών ποινών ή μεταχείρισης, και έχει απόλυτο χαρακτήρα [17].

40. Στο πλαίσιο της οδηγίας 2008/115, η αρχή της μη επαναπροώθησης κατοχυρώνεται ιδίως στην τελευταία φράση του άρθρου 5 της οδηγίας, η οποία προβλέπει ότι τα κράτη μέλη, κατά την εφαρμογή της οδηγίας, οφείλουν να τηρούν την αρχή της μη επαναπροώθησης [18].

41. Στη συνέχεια, πρέπει να επισημανθεί ότι το Δικαστήριο έχει κατά πάγια νομολογία κρίνει ότι, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού που επιδιώκει, το άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115 δεν μπορεί να ερμηνεύεται στενά. Εξάλλου, παράγει άμεσο αποτέλεσμα και, επομένως, οι μεν ιδιώτες μπορούν να το επικαλούνται, οι δε διοικητικές αρχές και τα δικαστήρια των κρατών μελών μπορούν να το εφαρμόζουν [19].

42. Τέλος, όσον αφορά τις συνέπειες που πρέπει να συναχθούν από την αρχή της μη επαναπροώθησης, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115, επισημαίνεται ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει, σε ορισμένες περιπτώσεις, ότι η αρχή αυτή δεν αντιτίθεται εκ συστήματος στην έκδοση απόφασης επιστροφής και ενδεχόμενης απόφασης απομάκρυνσης σε βάρος παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας [20], αλλά δικαιολογεί *μόνον την αναβολή της απομάκρυνσής* του σε εκτέλεση της απόφασης επιστροφής, όπως προβλέπει το άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της οδηγίας 2008/115 [21].

43. Ωστόσο, το Δικαστήριο έχει επίσης επισημάνει ότι, όταν η αρμόδια εθνική αρχή προτίθεται να εκδώσει απόφαση επιστροφής, οφείλει, μεταξύ άλλων, να τηρεί την αρχή της μη επαναπροώθησης [22]. Το Δικαστήριο έχει συναφώς διευκρινίσει ότι το άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115 υποχρεώνει την αρμόδια εθνική αρχή να τηρεί, *σε όλα τα στάδια της διαδικασίας επιστροφής*, την αρχή της μη επαναπροώθησης, οπότε η εν λόγω διάταξη *αντιτίθεται* στην έκδοση *απόφασης επιστροφής* σε βάρος υπηκόου τρίτης χώρας όταν έχει διαπιστωθεί ότι, δυνάμει της αρχής της μη επαναπροώθησης, *αποκλείεται επ' αόριστον* η *απομάκρυνσή* του προς την προβλεπόμενη χώρα προορισμού [23].

[17] Πρβλ. αποφάσεις Απομάκρυνση – Θεραπευτική Κάνναβη (σκέψη 57), της 6ης Ιουλίου 2023, Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl (Πρόσφυγας που έχει διαπράξει σοβαρό έγκλημα) (C-663/21, EU:C:2023:540, σκέψη 36), και Ararat (σκέψεις 35, 36, 49 και 50).

[18] Η αρχή της μη επαναπροώθησης κατοχυρώνεται επίσης στο άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της οδηγίας 2008/115, σύμφωνα με το οποίο τα κράτη μέλη οφείλουν να αναβάλλουν την απομάκρυνση όταν αυτή παραβιάζει την αρχή της μη επαναπροώθησης.

[19] Πρβλ. αποφάσεις Απομάκρυνση – Θεραπευτική Κάνναβη (σκέψη 55) και Ararat (σκέψη 35 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[20] Βλ. απόφαση Gnandi (σκέψεις 59 έως 67).

[21] Βλ. απόφαση Westerwaldkreis (σκέψεις 58 και 59), στην οποία το Δικαστήριο παραπέμπει στις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Pikamäe στην υπόθεση Westerwaldkreis (C-546/19, EU:C:2021:105, σημείο 87).

[22] Βλ. αποφάσεις της 11ης Δεκεμβρίου 2014, Boudjlida (C-249/13, EU:C:2014:2431, σκέψεις 48 και 49), και Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság (σκέψη 118 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[23] Πρβλ. απόφαση Απομάκρυνση – Θεραπευτική Κάνναβη (σκέψεις 55, 56 και 59). Το Δικαστήριο έκρινε κατ' ουσίαν ότι τούτο ισχύει ιδίως όταν η κατάσταση της υγείας του υπηκόου τρίτης χώρας είναι ιδιαιτέρως σοβαρή και όταν η επιστροφή του μπορεί, αυτή καθεαυτήν, να συνεπάγεται πραγματικό κίνδυνο απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης, κατά την έννοια του άρθρου 4 του Χάρτη. Προσέθεσε, ωστόσο, ότι δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι το άρθρο 7 του Χάρτη επιβάλλει σε κράτος μέλος να μη λάβει απόφαση επιστροφής ή μέτρο απομάκρυνσης υπηκόου, για τον λόγο και μόνον ότι υπάρχει κίνδυνος να επιδεινωθεί η κατάσταση της υγείας του στη χώρα προορισμού, διότι άλλως οι προαναφερθείσες προϋποθέσεις θα στερούνταν πρακτικής αποτελεσματικότητας (σκέψεις 60 έως 71, 101 και 102). Βλ., επίσης, απόφαση της 6ης Ιουλίου 2023, Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl (Πρόσφυγας που έχει διαπράξει σοβαρό έγκλημα) (C-663/21, EU:C:2023:540, σκέψεις 36 και 52), από την οποία προκύπτει ότι ο ενδιαφερόμενος υπήκοος θα εκτίθετο σε κίνδυνο βασανιστηρίων ή θανάτου σε περίπτωση επιστροφής στη χώρα καταγωγής του (σκέψη 21).

44. Πλέον προσφάτως, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι η τήρηση της αρχής της μη επαναπροώθησης *αποτελεί προϋπόθεση για την εκτέλεση* απόφασης επιστροφής. Σε περίπτωση που η αρμόδια εθνική αρχή καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η απομάκρυνση του ενδιαφερόμενου υπηκόου τρίτης χώρας τον εκθέτει σε σοβαρό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποστεί βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση, η εθνική αρχή οφείλει, σύμφωνα με το άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της οδηγίας 2008/115, *να αναβάλει την απομάκρυνση για όσο διάστημα εξακολουθεί να υφίσταται τέτοιος κίνδυνος*. Το Δικαστήριο προσέθεσε ότι η τήρηση της αρχής αυτής απαιτείται μέχρι και το χρονικό σημείο του δικαστικού ελέγχου της εκτέλεσης της απόφασης επιστροφής [24].

45. Προς τούτο, κατά το Δικαστήριο, τα κράτη μέλη πρέπει να παρέχουν στους ενδιαφερομένους τη δυνατότητα να επικαλούνται οποιαδήποτε *μεταβολή των περιστάσεων η οποία επήλθε μετά την έκδοση της απόφασης επιστροφής* και δύναται να έχει ουσιώδη σημασία για την εκτίμηση της κατάστασης του ενδιαφερομένου υπηκόου τρίτης χώρας βάσει ιδίως του άρθρου 5, της οδηγίας 2008/115 [25].

46. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, όταν η παρέλευση ορισμένου χρονικού διαστήματος έχει οδηγήσει σε μεταβολή των περιστάσεων, η εθνική αρχή οφείλει να προβεί, πριν από την εκτέλεση της απόφασης επιστροφής, σε *επικαιροποιημένη εκτίμηση* των κινδύνων που διατρέχει ο υπήκοος τρίτης χώρας να υποστεί μεταχείριση την οποία απαγορεύουν απολύτως το άρθρο 4 και το άρθρο 19, παράγραφος 2, του Χάρτη. Μια τέτοια εκτίμηση, *η οποία πρέπει να είναι χωριστή και αυτοτελής σε σχέση με εκείνη που πραγματοποιείται κατά τον χρόνο έκδοσης της απόφασης επιστροφής*, πρέπει να παρέχει στην εθνική αρχή τη δυνατότητα *να εξακριβώσει, λαμβάνοντας υπόψη οποιαδήποτε μεταβολή των περιστάσεων καθώς και κάθε νέο στοιχείο που ενδεχομένως προβάλει* ο υπήκοος τρίτης χώρας, ότι δεν υφίστανται *σοβαροί και αποδεδειγμένοι λόγοι* για να θεωρηθεί ότι ο υπήκοος τρίτης χώρας θα εκτεθεί, σε περίπτωση επιστροφής σε τρίτη χώρα, σε πραγματικό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποστεί βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση. Πράγματι, μια τέτοια επικαιροποιημένη εκτίμηση είναι η μόνη που μπορεί να παράσχει στην εθνική αρχή τη δυνατότητα να εξακριβώσει ότι η απομάκρυνση πληροί τις απαιτούμενες νόμιμες προϋποθέσεις, ιδίως δε τις απαιτήσεις του άρθρου 5 της οδηγίας 2008/115 [26].

47. Εξάλλου, αποφαινόμενο επί της υποχρέωσης αυτεπάγγελτης εξέτασης λόγου αντλούμενου από παράβαση διατάξεων του δικαίου της Ένωσης όταν *δικαστική αρχή ελέγχει τις προϋποθέσεις νομιμότητας μέτρου κράτησης που διατάσσεται από διοικητική αρχή*, το Δικαστήριο έκρινε ότι η δικαστική αρχή πρέπει να είναι σε θέση *να αποφαίνεται επί κάθε κρίσιμου πραγματικού ή νομικού στοιχείου* για την εξακρίβωση της νομιμότητας του μέτρου και να μπορεί να λάβει υπόψη τα πραγματικά στοιχεία και τις αποδείξεις που προβάλλει η διοικητική αρχή που διέταξε την αρχική κράτηση, καθώς και τις αποδείξεις και τις παρατηρήσεις που ενδεχομένως υποβάλλει ενδιαφερόμενος. Πρέπει επίσης να είναι σε θέση να ερευνά και κάθε άλλο κρίσιμο για την απόφασή της στοιχείο σε περίπτωση που το κρίνει αναγκαίο. Προς τούτο, το Δικαστήριο αναφέρθηκε στη σημασία του δικαιώματος στην ελευθερία το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 6

[24] Πρβλ. απόφαση Ararat (σκέψεις 38, 39 και 46 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[25] Πρβλ. απόφασεις Gnandi (σκέψη 64), και Ararat (σκέψη 37).

[26] Πρβλ. απόφαση Ararat (σκέψη 38).

του Χάρτη, καθώς και στη βαρύτητα της επέμβασης στο εν λόγω δικαίωμα, η οποία συνίσταται στην κράτηση προσώπων, και στην απαίτηση περί αυξημένου επιπέδου δικαστικής προστασίας [27].

48. Από το σύνολο της νομολογίας που μνημονεύεται στα σημεία 42 έως 44 των παρουσών προτάσεων προκύπτει ότι το άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115 απαιτεί από τα κράτη μέλη να τηρούν την αρχή της μη επαναπροώθησης «σε όλα τα στάδια της διαδικασίας», τούτο δε μέχρι την απομάκρυνση του ενδιαφερομένου προσώπου, δηλαδή τη «φυσική μεταφορά του εκτός του κράτους μέλους» [28]. Αναλόγως των ιδιαίτερων περιστάσεων της κάθε υπόθεσης ή του σταδίου της διαδικασίας κατά το οποίο εξετάζεται ο πραγματικός και σοβαρός κίνδυνος να θεωρηθεί ότι υπήκοος τρίτης χώρας θα εκτεθεί, σε περίπτωση επιστροφής του, σε θανατική ποινή, σε βασανιστήρια ή σε άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση, η αρχή της μη επαναπροώθησης αποκλείει την έκδοση απόφασης επιστροφής σε βάρος του εν λόγω υπηκόου ή, κατά περίπτωση, δικαιολογεί μόνον την αναβολή της απομάκρυνσης για όσο διάστημα εξακολουθεί να υφίσταται τέτοιος κίνδυνος.

49. Εν προκειμένω, δεν αμφισβητείται ότι σε βάρος του προσφεύγοντος της κύριας δίκης εκδόθηκε στις 7 Οκτωβρίου 2024 απόφαση επιστροφής. Η απόφαση αυτή κατέστη απρόσβλητη και από κανένα στοιχείο της δικογραφίας δεν προκύπτει ότι η έκδοσή της δεν ήταν σύννομη υπό το πρίσμα της αρχής της μη επαναπροώθησης, μολονότι η απόφαση εκδόθηκε χωρίς να προηγηθεί επί της ουσίας εκτίμηση του κατά πόσον η απομάκρυνση ήταν ενδεχομένως αντίθετη προς την αρχή της μη επαναπροώθησης, καθόσον ο προσφεύγων δεν παρέστη για να εξετασθεί. Το επίμαχο νομικό ζήτημα στην κύρια δίκη αφορά, συνεπώς, την τήρηση της αρχής της μη επαναπροώθησης και την αυτεπάγγελτη εξέταση του ζητήματος αυτού από το δικαστήριο, όχι κατά την έκδοση απόφασης επιστροφής, αλλά κατά το στάδιο της εκτέλεσης της εν λόγω απόφασης στο πλαίσιο συνέχισης της διαδικασίας επιστροφής μέσω της κράτησης του ενδιαφερόμενου υπηκόου τρίτης χώρας.

50. Όπως δε προκύπτει από τα σημεία 45 έως 47 των παρουσών προτάσεων, έχει αναγνωρισθεί ότι η αυτεπάγγελτη εξέταση της αρχής της μη επαναπροώθησης είναι υποχρεωτική τόσο κατά το στάδιο της έκδοσης της απόφασης επιστροφής όσο και πριν από την εκτέλεσή της, ιδίως σε περιπτώσεις κατά τις οποίες έχει επέλθει μεταβολή των πραγματικών περιστατικών μετά την έκδοση της απόφασης επιστροφής, δυνάμενη να επηρεάσει ουσιωδώς την εκτίμηση της κατάστασης του ενδιαφερόμενου υπηκόου τρίτης χώρας, καθώς και κατά τον δικαστικό έλεγχο της νομιμότητας μέτρου κράτησης που διατάσσεται από διοικητική αρχή στο πλαίσιο της διαδικασίας επιστροφής.

51. Επομένως, η ίδια υποχρέωση υφίσταται και στο στάδιο της διαδικασίας επιστροφής κατά το οποίο δικαστική αρχή καλείται να εξετάσει τη νομιμότητα της κράτησης παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας, η οποία διατάχθηκε εν όψει της απομάκρυνσης του εν λόγω υπηκόου σε εκτέλεση απόφασης επιστροφής.

[27] Πρβλ. απόφαση Αυτεπάγγελτη εξέταση της κράτησης (σκέψεις 87 και 88). Σημειώνεται ότι στην υπόθεση εκείνη το Δικαστήριο επισήμανε, εξάλλου, ότι η αυστηρή οριοθέτηση που έχει θεσπίσει ο νομοθέτης της Ένωσης όσον αφορά τη θέση υπό κράτηση και τη συνέχιση του μέτρου κράτησης οδηγεί σε μια κατάσταση η οποία δεν προσομοιάζει από όλες τις απόψεις με διοικητική διαφορά στην οποία την πρωτοβουλία για την κίνηση της δίκης και τον προσδιορισμό του αντικειμένου της έχουν οι διάδικοι (σκέψη 92 της εν λόγω απόφασης). Βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα J. Richard de la Tour στην υπόθεση Ararat (C-156/23, EU:C:2024:413, σημείο 45).

[28] Βλ. άρθρο 3, σημείο 5, της οδηγίας 2008/115· βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα J. Richard de la Tour στην υπόθεση Ararat (C-156/23, EU:C:2024:413, σημείο 36).

52. Εξάλλου, εν προκειμένω, πέραν του γεγονότος ότι η αρχή της μη επαναπροώθησης δεν εξετάστηκε ούτε από την αρμόδια εθνική αρχή κατά την έκδοση της απόφασης επιστροφής ούτε από την αρμόδια διοικητική αρχή που διέταξε την κράτηση, το αιτούν δικαστήριο επισήμανε ότι δεν υφίσταται κανένα άλλο αποτελεσματικό ένδικο βοήθημα στο πλαίσιο του οποίου μπορεί να ληφθεί υπόψη η επικαιροποιημένη κατάσταση του υπηκόου τρίτης χώρας.

53. Υπό τις συνθήκες αυτές, το γεγονός ότι ο GB προέβαλε κίνδυνο απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης σε περίπτωση επιστροφής του στην Αλγερία με οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η δικαστική αρχή που είναι αρμόδια να εξετάσει τη νομιμότητα της κράτησης σε εκτέλεση της απόφασης επιστροφής οφείλει να διακριβώσει, στο στάδιο αυτό της διαδικασίας, εν ανάγκη και αυτεπαγγέλτως το ενδεχόμενο να εκτεθεί ο GB σε τέτοιο κίνδυνο σε περίπτωση επιστροφής στην προβλεπόμενη χώρα προορισμού.

54. Πράγματι, η δικαστική προστασία την οποία εγγυάται το άρθρο 47 του Χάρτη δεν θα ήταν ούτε αποτελεσματική ούτε πλήρης εάν το εθνικό δικαστήριο δεν είχε την υποχρέωση να διαπιστώσει αυτεπαγγέλτως την παραβίαση της αρχής της μη επαναπροώθησης, όταν τα *στοιχεία της δικογραφίας που έχουν τεθεί υπόψη του, όπως συμπληρώθηκαν ή αποσαφηνίστηκαν κατά την ενώπιόν του κατ' αντιμωλίαν διαδικασία*, καταδεικνύουν ότι η απόφαση επιστροφής στηρίζεται σε *παρωχημένη εκτίμηση* των κινδύνων που διατρέχει ο ενδιαφερόμενος υπήκοος τρίτης χώρας να υποστεί μεταχείριση απαγορευόμενη από την αρχή αυτή σε περίπτωση επιστροφής του στην τρίτη χώρα [29].

55. Θεωρώ, ωστόσο, σημαντικό να διευκρινιστεί ότι η αρμόδια αρχή που επιλαμβάνεται της εξέτασης της νομιμότητας της κράτησης δεν καλείται κατ' ανάγκην να εκτιμήσει τη νομιμότητα της ήδη εκδοθείσας απόφασης επιστροφής, η οποία ενδέχεται να έχει νομίμως εκδοθεί από την αρμόδια εθνική αρχή και να έχει καταστεί απρόσβλητη, ούτε να υποκαταστήσει με τη δική της κρίση την κρίση της εθνικής αρχής [30]. Οι λεπτομερείς ρυθμίσεις σχετικά με την έκταση του ελέγχου που ασκεί το δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται της εξέτασης της νομιμότητας της κράτησης εμπίπτουν, κατ' αρχήν, στη διαδικαστική αυτονομία των κρατών μελών, όπως άλλωστε και ο καθορισμός των εθνικών αρχών που είναι αρμόδιες να αξιολογούν τους κινδύνους που ενδέχεται να αντιμετωπίσει ο ενδιαφερόμενος σε περίπτωση απομάκρυνσής του [31]. Ωστόσο, στις Κάτω Χώρες, η δικαστική αρχή που είναι αρμόδια για την έκδοση ή την εξέταση της απόφασης επιστροφής είναι διαφορετική από εκείνη που εξετάζει τη νομιμότητα του μέτρου της κράτησης. Ως εκ τούτου, η τελευταία δεν διαθέτει αρμοδιότητα να επανεξετάσει ή να ελέγξει τη νομιμότητα της απόφασης επιστροφής και δύναται μόνον να διαπιστώσει την ύπαρξη μιας τέτοιας απόφασης.

56. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Ολλανδική Κυβέρνηση διευκρίνισε ότι το δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται της εξέτασης της νομιμότητας της κράτησης οφείλει, μεταξύ άλλων, να διακριβώσει εάν υφίσταται λογικά προοπτική απομάκρυνσης, σύμφωνα με το άρθρο 15, παράγραφος 4, της οδηγίας 2008/115, όπερ περιλαμβάνει την εξέταση του κατά πόσον η αρχή που διέταξε την κράτηση «έχει λάβει επαρκώς υπόψη» την αρχή της μη επαναπροώθησης, «έχει αξιολογήσει ορθώς» τις σχετικές δηλώσεις του υπηκόου τρίτης χώρας ή «έχει σταθμίσει το στοιχείο αυτό» προσηκόντως. Ωστόσο, η Ολλανδική Κυβέρνηση προσέθεσε ότι η εξέταση αυτή

[29] Πρβλ. αποφάσεις Αυτεπάγγελτη εξέταση της κράτησης (σκέψη 88) και Ararat (σκέψη 50 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[30] Η κατάσταση θα ήταν διαφορετική εάν η δικαστική αρχή επρόκειτο να υποκαταστήσει με τη δική της απόφαση την απόφαση της διοικητικής αρχής με την οποία διατάχθηκε η κράτηση ή, σε περίπτωση παράτασης της κράτησης, την απόφαση της αρχής με την οποία διατάχθηκε η αρχική κράτηση [βλ. αποφάσεις Mahdi (σκέψη 62) και Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság (σκέψη 293)].

[31] Βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση Mahdi (σκέψη 50)· βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα J. Richard de la Tour στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Αυτεπάγγελτη εξέταση της κράτησης) (C-704/20 και C-39/21, EU:C:2022:489, σημεία 73 έως 76), καθώς και στην υπόθεση Ararat (C-156/23, EU:C:2024:413, σημείο 52).

είναι περιορισμένη και ότι μόνον η διοικητική αρχή που είναι αρμόδια να επιληφθεί αιτήσεως διεθνούς προστασίας δύναται να προβεί σε πλήρη εξέταση της κατάστασης του ενδιαφερόμενου υπηκόου, συμπεριλαμβανομένης της εξέτασης υπό το πρίσμα της αρχής της μη επαναπροώθησης. Κατά συνέπεια, σε περίπτωση κατά την οποία δεν έχει διενεργηθεί τέτοια εξέταση από την αρμόδια διοικητική αρχή, δεν απόκειται στη δικαστική αρχή να προβεί για πρώτη φορά σε σχετική εξέταση, αλλά στον υπήκοο τρίτης χώρας να υποβάλει νέα αίτηση διεθνούς προστασίας. Η Ολλανδική Κυβέρνηση υποστηρίζει επιπλέον ότι το διακριτό και ειδικό ένδικο βοήθημα το οποίο δύναται να ασκήσει ο ενδιαφερόμενος υπήκοος όταν η απομάκρυνσή του έχει ουσιαστικά προγραμματιστεί διασφαλίζει επαρκή δικαστική προστασία.

57. Εντούτοις, αντιθέτως προς όσα υποστηρίζει η Ολλανδική Κυβέρνηση, δεν μπορεί να απαιτείται από τον ενδιαφερόμενο υπήκοο τρίτης χώρας να υποβάλει νέα αίτηση διεθνούς προστασίας προκειμένου να διασφαλιστεί η πλήρης τήρηση της αρχής της μη επαναπροώθησης που προβλέπεται στο άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115, σε συνδυασμό με το άρθρο 19, παράγραφος 2, του Χάρτη [32]. Ομοίως, δεν θα μπορούσε να αναμένεται από τον ενδιαφερόμενο υπήκοο τρίτης χώρας να ασκήσει ένσταση κατά μιας «πραγματικής απομάκρυνσης», καθόσον αυτή μπορεί να ασκηθεί μόνον μετά τη γνωστοποίηση της ημερομηνίας και της ώρας της απέλασης και, όπως επισημαίνει το αιτούν δικαστήριο, δεν οδηγεί υποχρεωτικά σε εξέταση της αρχής της μη επαναπροώθησης ούτε παρέχει τη δυνατότητα αποτροπής μίας ενδεχομένως αδικαιολόγητως επιβληθείσας κράτησης.

58. Κατά συνέπεια, όταν η δικαστική αρχή καλείται να αποφανθεί επί της νομιμότητας της κράτησης, πρέπει να της αναγνωρίζεται η δυνατότητα άσκησης πλήρους και ουσιαστικού ελέγχου επ' αυτής. Μολονότι στο συγκεκριμένο στάδιο δεν πρόκειται για έλεγχο της νομιμότητας μιας ήδη απρόσβλητης απόφασης επιστροφής, η δικαστική αρχή που εξετάζει τη νομιμότητα της κράτησης πρέπει, εντούτοις, να δύναται να προβεί σε πλήρη και επικαιροποιημένη εκτίμηση της κατάστασης του υπηκόου τρίτης χώρας και των κινδύνων που διατρέχει σε περίπτωση επιστροφής του υπό το πρίσμα της αρχής της μη επαναπροώθησης, εφόσον η εν λόγω αρχή δεν έχει προηγουμένως ληφθεί υπόψη. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο σε περιπτώσεις όπου έχει επέλθει μεταβολή των περιστάσεων μετά την έκδοση της απόφασης επιστροφής, η οποία ενδέχεται να ασκήσει σημαντική επίδραση στην εκτίμηση της κατάστασης του ενδιαφερόμενου υπηκόου υπό το πρίσμα της αρχής της μη επαναπροώθησης.

59. Επιπροσθέτως, εφόσον, κατόπιν αξιολόγησης της επικαιροποιημένης κατάστασης του ενδιαφερόμενου υπηκόου τρίτης χώρας, η αρμόδια δικαστική αρχή που επιλαμβάνεται της εξέτασης της νομιμότητας της κράτησης καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η απομάκρυνση του υπηκόου τρίτης χώρας ενδέχεται να τον εκθέσει σε σοβαρό κίνδυνο να υποστεί απάνθρωπες και εξευτελιστικές ποινές ή μεταχείριση, η εν λόγω αρχή οφείλει, σύμφωνα με το άρθρο 9, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της οδηγίας 2008/115, να αναβάλει την απομάκρυνση για όσο διάστημα εξακολουθεί να υφίσταται ο κίνδυνος αυτός, όπως προκύπτει από τη νομολογία που μνημονεύεται στα σημεία 42 και 44 των παρουσών προτάσεων.

60. Ωστόσο, ούτε από την οδηγία 2008/115 ούτε από τη νομολογία του Δικαστηρίου συνάγεται ότι, σε περίπτωση αναβολής της απομάκρυνσης, ο παρανόμως διαμένων υπήκοος τρίτης χώρας πρέπει να απολύεται αμέσως, δεδομένου ότι η απομάκρυνση δύναται να αναβληθεί για όσο διάστημα υφίσταται ο σχετικός κίνδυνος. Εξάλλου, η απλή αναβολή της απομάκρυνσης δεν συνεπάγεται αυτοδικαίως και καθ' εαυτήν την παρανομία του μέτρου της κράτησης. Ανάλογα με τις περιστάσεις της υπόθεσης, οι αρμόδιες αρχές δύνανται να εξετάσουν το ενδεχόμενο

[32] Πρβλ. απόφαση Ararat (σκέψεις 40 και 41).

πραγματοποίησης της απομάκρυνσης σε μεταγενέστερο χρόνο, ιδίως όταν οι λόγοι για τους οποίους η αρχή της μη επαναπροώθησης αντιτίθενται στην άμεση απομάκρυνση έχουν προσωρινό χαρακτήρα [33].

61. Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι, εφόσον ο ενδιαφερόμενος εξακολουθεί να κρατείται βάσει της οδηγίας 2008/115, πρέπει να τηρούνται αυστηρά οι προϋποθέσεις εφαρμογής της αρχής της μη επαναπροώθησης και να διασφαλίζεται ο πλήρης σεβασμός των διατάξεων και των εγγυήσεων που προβλέπει η εν λόγω οδηγία, περιλαμβανομένων των διατάξεων σχετικά με τη μέγιστη διάρκεια της κράτησης, η οποία είναι δεσμευτική για όλα τα κράτη μέλη. Διαπιστώνεται, εντούτοις, ότι η αναβολή της απομάκρυνσης λόγω της αρχής της μη επαναπροώθησης δεν συγκαταλέγεται στους λόγους που δικαιολογούν την παράταση της κράτησης πέραν των έξι μηνών, σύμφωνα με το άρθρο 15, παράγραφοι 5 και 6, της οδηγίας 2008/115.

62. Επομένως, εφόσον η δικαστική αρχή, λαμβάνοντας υπόψη τις ειδικές περιστάσεις της υπόθεσης και κατόπιν εξέτασης της επικαιροποιημένης κατάστασης του ενδιαφερόμενου υπηκόου τρίτης χώρας, κρίνει ότι η απομάκρυνσή του στο προβλεπόμενο κράτος προορισμού αποκλείεται επ' αόριστον, βάσει της αρχής της μη επαναπροώθησης, κατά τρόπο ώστε να μην μπορεί πλέον να θεωρηθεί ότι η διαδικασία επιστροφής βρίσκεται εν εξελίξει ή ότι δεν υφίσταται πραγματική προοπτική υλοποίησης της απομάκρυνσης εντός των μέγιστων χρονικών ορίων που προβλέπει η οδηγία 2008/115, τότε η συνέχιση της κράτησης δεν είναι πλέον δικαιολογημένη και το εν λόγω πρόσωπο θα πρέπει να αφεθεί αμέσως ελεύθερο.

63. Κατά συνέπεια, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα ότι το άρθρο 5 και το άρθρο 15 της οδηγίας 2008/115, ερμηνευόμενα σε συνδυασμό με το άρθρο 6, το άρθρο 19, παράγραφος 2, και το άρθρο 47 του Χάρτη, έχουν την έννοια ότι η δικαστική αρχή η οποία καλείται να εξετάσει τη νομιμότητα της κράτησης παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας, εν όψει της απομάκρυνσής του σε εκτέλεση απόφασης επιστροφής που έχει καταστεί απρόσβλητη, οφείλει να βεβαιωθεί, εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως, ότι η εν λόγω απομάκρυνση δεν αντιβαίνει στην αρχή της μη επαναπροώθησης, όταν δεν έχει προηγουμένως εξεταστεί η εφαρμογή της αρχής αυτής, τούτο δε κατά μείζονα λόγο σε περίπτωση μεταβολής των περιστάσεων μετά την έκδοση της απόφασης επιστροφής η οποία μπορεί να επηρεάσει ουσιωδώς την εκτίμηση της κατάστασης του ενδιαφερόμενου υπηκόου τρίτης χώρας υπό το πρίσμα της αρχής της μη επαναπροώθησης.

Επί του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος

64. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί αν το άρθρο 5 και το άρθρο 15 της οδηγίας 2008/115 [34], ερμηνευόμενα σε συνδυασμό με το άρθρο 6, το άρθρο 7, το άρθρο 24, παράγραφος 2, και το άρθρο 47 του Χάρτη, έχουν την έννοια ότι η δικαστική αρχή η οποία καλείται να εξετάσει τη νομιμότητα της κράτησης παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας, εν όψει της απομάκρυνσής του σε εκτέλεση απόφασης επιστροφής που έχει καταστεί απρόσβλητη, οφείλει να βεβαιωθεί, εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως, ότι η οικογενειακή ζωή και τα βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού, όπως προβλέπονται στο άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115, δεν αντιτίθενται στην απομάκρυνση, όταν δεν έχουν ληφθεί υπόψη σε προγενέστερο στάδιο.

[33] Είναι δυνατόν να συντρέχει τέτοια περίπτωση, παραδείγματος χάριν, όταν πρόκειται για αντιφρονούντα στο υφιστάμενο πολιτικό καθεστώς της χώρας καταγωγής του, ενώ επίκειται αλλαγή του εν λόγω καθεστώτος.

[34] Όπως επισημαίνεται στην υποσημείωση 16 των παρουσών προτάσεων, τα σχετικά με τη νομιμότητα της κράτησης ζητήματα που ανακύπτουν στο πλαίσιο της υπόθεσης της κύριας δίκης δεν εμπίπτουν στο άρθρο 13 της οδηγίας 2008/115.

65. Υπενθυμίζεται ότι τα κράτη μέλη, κατά την εφαρμογή της οδηγίας 2008/115, ακόμη και όταν προτίθενται να εκδώσουν απόφαση επιστροφής ή μέτρο απομάκρυνσης παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας, οφείλουν να σέβονται τα θεμελιώδη δικαιώματα που αναγνωρίζονται στον εν λόγω υπήκοο από τον Χάρτη.

66. Τούτο ισχύει ιδίως ως προς το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, όπως αυτό κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη, το οποίο μπορεί να επικαλεστεί παρανόμως διαμένων υπήκοος τρίτης χώρας που είναι ο πατέρας ανήλικου παιδιού και το οποίο πρέπει να ερμηνεύεται σε συνδυασμό με το άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη, που προβλέπει ότι, σε όλες τις πράξεις που αφορούν τα παιδιά, είτε επιχειρούνται από δημόσιες αρχές είτε από ιδιωτικούς οργανισμούς, πρωταρχική σημασία πρέπει να δίνεται στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού [35]. Εντούτοις, αντιθέτως προς την προστασία από κάθε απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση, η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 4 του Χάρτη, τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στα άρθρα 7 και 24 του Χάρτη δεν έχουν απόλυτο χαρακτήρα [36].

67. Επιπλέον, από το άρθρο 5, στοιχεία α′ και β′, της οδηγίας 2008/115 προκύπτει ότι τα κράτη μέλη οφείλουν, κατά την εφαρμογή της οδηγίας, να λαμβάνουν δεόντως υπόψη τα βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού και την οικογενειακή ζωή. Η διάταξη αυτή συνιστά γενικό κανόνα, ο οποίος δεν πρέπει να ερμηνεύεται στενά και μεταφέρει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας την υποχρέωση που προβλέπουν τα άρθρα 7 και 24 του Χάρτη. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι το άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 24 του Χάρτη, έχει την έννοια ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να λαμβάνουν δεόντως υπόψη τα βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού *σε όλα τα στάδια της διαδικασίας*, πριν προβούν στην έκδοση αποφάσεων, όπως απόφαση επιστροφής, συνοδευόμενη ενδεχομένως και από απαγόρευση εισόδου, οι οποίες έχουν σημαντικές συνέπειες για τον ανήλικο, ακόμη και όταν ο αποδέκτης της απόφασης αυτής δεν είναι ο ανήλικος αλλά ένας από τους γονείς του [37]. Το Δικαστήριο έχει επισημάνει επιπροσθέτως ότι το ίδιο ισχύει και για μέτρο απομάκρυνσης το οποίο δεν μπορεί να ληφθεί αν προσβάλλει την οικογενειακή ζωή και το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής του οικείου υπηκόου [38].

68. Από τη νομολογία αυτή προκύπτει, αφενός, ότι το άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115 αντιτίθεται στην έκδοση απόφασης επιστροφής σε βάρος υπηκόου τρίτης χώρας χωρίς προηγουμένως να έχουν ληφθεί υπόψη η οικογενειακή του ζωή και τα βέλτιστα συμφέροντα του ανήλικου παιδιού του και, αφετέρου, ότι η δικαστική αρχή μπορεί κατά περίπτωση να μην προβεί στην εκτέλεση της απομάκρυνσης για λόγους αναγόμενους στα βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού.

69. Επομένως, κατά τη γνώμη μου, λόγοι αναγόμενοι στα βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά το στάδιο της εξέτασης της νομιμότητας μέτρου κράτησης που διατάχθηκε εν όψει απομάκρυνσης, όταν τα εν λόγω συμφέροντα δεν έχουν προηγουμένως εξετασθεί κατά το στάδιο της διαδικασίας επιστροφής και δεν προβλέπεται κανένα άλλο αποτελεσματικό μέσο ένδικης προστασίας.

[35] Πρβλ. αποφάσεις της 14ης Ιανουαρίου 2021, Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Επιστροφή ασυνόδευτου ανηλίκου) (C-441/19, EU:C:2021:9, σκέψη 45), και της 11ης Μαρτίου 2011, État belge (Επιστροφή του γονέα ενός ανηλίκου) (C-112/20, στο εξής: απόφαση Επιστροφή του γονέα ενός ανηλίκου, EU:C:2021:197, σκέψεις 36 και 41).

[36] Βλ. απόφαση της 22ας Φεβρουαρίου 2022, Commissaire général aux réfugiés et aux apatrides (Οικογενειακή ενότητα – Ήδη χορηγηθείσα προστασία) (C-483/20, EU:C:2022:103, σκέψη 36).

[37] Πρβλ. αποφάσεις της 8ης Μαΐου 2018, K.A. κ.λπ. (Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο) (C-82/16, στο εξής: απόφαση Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο, EU:C:2018:308, σκέψη 104), της 14ης Ιανουαρίου 2021, Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid (Επιστροφή ασυνόδευτου ανηλίκου) (C-441/19, EU:C:2021:9, σκέψη 44), Επιστροφή του γονέα ενός ανηλίκου (σκέψεις 31 έως 43), και της 27ης Απριλίου 2023, M. D. (Απαγόρευση εισόδου στην Ουγγαρία) (C-528/21, EU:C:2023:341, σκέψεις 89 έως 91).

[38] Πρβλ. απόφαση Απομάκρυνση – Θεραπευτική κάνναβη (σκέψεις 91 και 92).

70. Προσθέτω ότι το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να διευκρινίσει ορισμένα από τα κρίσιμα στοιχεία τα οποία πρέπει να λαμβάνονται υπόψη προκειμένου να εκτιμηθεί ο κίνδυνος το παιδί να αναγκαστεί να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης σε περίπτωση που ο γονέας του, υπήκοος τρίτης χώρας, υποχρεωθεί σε επιστροφή. Συγκεκριμένα, πρέπει να εξετάζονται ζητήματα όπως ποιος από τους γονείς έχει την πραγματική επιμέλεια του παιδιού και αν υφίσταται πραγματική σχέση εξάρτησης μεταξύ του παιδιού και του γονέα που είναι υπήκοος τρίτης χώρας, εάν η νομική, οικονομική ή συναισθηματική μέριμνα του παιδιού ασκείται από τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας ή, ακόμη, το γεγονός ότι ο έτερος γονέας του παιδιού είναι πράγματι ικανός –και πρόθυμος– να αναλάβει κατ' αποκλειστικότητα την καθημερινή πραγματική φροντίδα του παιδιού. Διαπιστώσεις αυτού του είδους πρέπει να στηρίζονται στη συνεκτίμηση του συνόλου των περιστάσεων της συγκεκριμένης υπόθεσης, ιδίως δε της ηλικίας του παιδιού, της σωματικής και συναισθηματικής του ανάπτυξης, της εντάσεως του συναισθηματικού του δεσμού τόσο με τον γονέα που είναι πολίτης της Ένωσης όσο και με τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας, καθώς και του κινδύνου που θα συνεπαγόταν για την ισορροπία του παιδιού ο αποχωρισμός του από τον γονέα υπήκοο τρίτης χώρας. Ωστόσο, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι δεν αρκούν οικονομικοί και μόνον λόγοι ή η βούληση διατήρησης της οικογενειακής συνοχής εντός του εδάφους της Ένωσης, όπως επίσης δεν αρκεί η ύπαρξη οικογενειακού δεσμού, είτε αυτός είναι βιολογικής είτε νομικής φύσεως [39].

71. Εξάλλου, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι ο ενδιαφερόμενος υπέχει καθήκον καλόπιστης συνεργασίας με την αρμόδια εθνική αρχή, το οποίο του επιβάλλει να συνεργάζεται μαζί της προκειμένου να της παρέχει όλες τις κρίσιμες πληροφορίες σχετικά με την προσωπική και οικογενειακή του κατάσταση καθώς και, κατά περίπτωση, να την ενημερώνει το συντομότερο δυνατόν για κάθε κρίσιμη εξέλιξη στην οικογενειακή του ζωή. Πράγματι, το δικαίωμα του υπηκόου τρίτης χώρας να ληφθούν υπόψη οι εξελίξεις που αφορούν την οικογενειακή ζωή του δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιείται ως μέσο προς επανεκκίνηση ή παράταση της διοικητικής διαδικασίας στο διηνεκές [40].

72. Εν προκειμένω, από τα στοιχεία της δικογραφίας προκύπτει ότι το παιδί του οποίου ο υπήκοος τρίτης χώρας ισχυρίζεται ότι είναι ο πατέρας γεννήθηκε στις 18 Σεπτεμβρίου 2024, ότι ο εν λόγω υπήκοος τρίτης χώρας είχε υποβάλει αίτηση διεθνούς προστασίας στις 11 Σεπτεμβρίου 2024 και δεν παρέστη στην ακρόαση σχετικά με τους λόγους που στηρίζουν την αίτησή του. Η απόφαση επιστροφής εκδόθηκε στις 7 Οκτωβρίου 2024 και ο εν λόγω υπήκοος δεν άσκησε κανένα ένδικο μέσο κατά της απόφασης αυτής.

73. Επομένως, η αρμόδια εθνική αρχή που εξέδωσε την απόφαση επιστροφής δεν μπόρεσε να εξετάσει το ζήτημα των βέλτιστων συμφερόντων του παιδιού ή της οικογενειακής ζωής του ενδιαφερόμενου υπηκόου τρίτης χώρας, χωρίς τούτο να οφείλεται σε μεταβολή των πραγματικών περιστάσεων, δεδομένου ότι το παιδί είχε ήδη γεννηθεί πριν από την έκδοση της απόφασης επιστροφής, αλλά στη μη παράσταση του εν λόγω υπηκόου κατά την ακρόαση σχετικά με τους

[39] Πρβλ. αποφάσεις Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο (σκέψεις 70 έως 75 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία) και Επιστροφή του γονέα ενός ανηλίκου (σκέψεις 26 και 27 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[40] Πρβλ. απόφαση Οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο (σκέψεις 103 και 105). Λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων περιστάσεων της υπόθεσης εκείνης, το Δικαστήριο έκρινε ότι, οσάκις έχει ήδη εκδοθεί απόφαση επιστροφής εις βάρος του υπηκόου τρίτης χώρας και υπό την προϋπόθεση ότι, κατά τη διάρκεια της πρώτης αυτής διαδικασίας, του παρασχέθηκε η δυνατότητα να επικαλεσθεί στοιχεία της οικογενειακής του ζωής τα οποία υφίσταντο ήδη κατά το χρονικό εκείνο σημείο και τα οποία στηρίζουν την αίτησή του για χορήγηση άδεια διαμονής με σκοπό την οικογενειακή επανένωση, δεν μπορεί να προσαφθεί στην αρμόδια εθνική αρχή ότι, κατά τη διαδικασία επιστροφής που κινήθηκε μεταγενέστερα, δεν έλαβε υπόψη τα εν λόγω στοιχεία τα οποία ο ενδιαφερόμενος όφειλε να είχε επικαλεστεί σε προγενέστερο στάδιο της διαδικασίας (σκέψεις 106 και 107 της εν λόγω απόφασης).

λόγους που στηρίζουν την αίτησή του διεθνούς προστασίας και δεν προσέβαλε την απόφαση επιστροφής. Η απλή επίκληση, σε μεταγενέστερο στάδιο της διαδικασίας, προϋφιστάμενων πραγματικών στοιχείων δεν συνιστά αφ' εαυτής μεταβολή των περιστάσεων.

74. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι, εφόσον δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ο ενδιαφερόμενος υπήκοος τρίτης χώρας παρέβη το καθήκον του καλόπιστης συνεργασίας, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να διακριβώσει υπό το πρίσμα των περιστάσεων της συγκεκριμένης υπόθεσης, και λαμβανομένης υπόψη της σημασίας που αποδίδει το δίκαιο της Ένωσης στη συνεκτίμηση των βέλτιστων συμφερόντων του παιδιού, εκτιμώ ότι, πριν από την απομάκρυνση υπηκόου τρίτης χώρας, πρέπει να εξετάζονται η οικογενειακή ζωή του και τα βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού. Ως εκ τούτου, το δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται της εξέτασης της νομιμότητας της κράτησης πρέπει να έχει τη δυνατότητα να εξετάζει κατά πόσον τα ως άνω συμφέροντα αντιτίθενται στην απομάκρυνση αυτή.

75. Προς τούτο, το δικαστήριο αυτό θα πρέπει ιδίως να διακριβώσει την ύπαρξη αποδεικτικών στοιχείων τα οποία να τεκμηριώνουν ότι ο ενδιαφερόμενος υπήκοος τρίτης χώρας είναι πράγματι πατέρας του παιδιού, με τον οποίο υφίσταται σχέση εξάρτησης τέτοιας μορφής ώστε το παιδί να είναι αναγκασμένο να τον ακολουθήσει και να εγκαταλείψει το έδαφος της Ένωσης, καθώς και να λάβει υπόψη το γεγονός ότι το παιδί έχει ήδη γονέα στον οποίο έχει χορηγηθεί άδεια διαμονής σε κράτος μέλος της Ένωσης[41]. Εφόσον συντρέχουν τέτοιες περιστάσεις, ενδέχεται να απαιτηθεί αναβολή της απομάκρυνσης, προς αποτροπή καταστάσεων που μπορεί να προσβάλουν τα θεμελιώδη δικαιώματα του παιδιού, ή ακόμη και να απαιτηθεί η απόλυση του ενδιαφερόμενου υπηκόου τρίτης χώρας.

76. Κατά συνέπεια, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα ότι το άρθρο 5 και το άρθρο 15 της οδηγίας 2008/115, ερμηνευόμενα σε συνδυασμό με το άρθρο 6, το άρθρο 7, το άρθρο 24, παράγραφος 2, και το άρθρο 47 του Χάρτη, έχουν την έννοια ότι η δικαστική αρχή η οποία καλείται να εξετάσει τη νομιμότητα της κράτησης παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας, εν όψει της απομάκρυνσής του σε εκτέλεση απόφασης επιστροφής που έχει καταστεί απρόσβλητη, οφείλει να βεβαιωθεί, εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως, ότι η εν λόγω απομάκρυνση δεν προσκρούει στον σεβασμό της οικογενειακής ζωής και στα βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού, όπως μνημονεύονται στο άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115, όταν τα συμφέροντα αυτά δεν έχουν ληφθεί προηγουμένως υπόψη και εφόσον δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ο ενδιαφερόμενος υπήκοος παρέβη το καθήκον καλόπιστης συνεργασίας που υπέχει, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να διακριβώσει υπό το πρίσμα των περιστάσεων της συγκεκριμένης υπόθεσης.

[41] Όπως επισημαίνει το αιτούν δικαστήριο, ο προσφεύγων είχε δηλώσει ότι η πρώην σύντροφός του και το παιδί του είχαν άδεια διαμονής στη Γαλλία.

Πρόταση

77. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το rechtbank Den Haag, zittingsplaats Roermond (πρωτοδικείο Χάγης, μεταβατική έδρα Ruremonde, Κάτω Χώρες) ως εξής:

1) Το άρθρο 5 και το άρθρο 15 της οδηγίας 2008/115/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2008, σχετικά με τους κοινούς κανόνες και διαδικασίες στα κράτη μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών, ερμηνευόμενα σε συνδυασμό με το άρθρο 6, το άρθρο 19, παράγραφος 2, και το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

   έχουν την έννοια ότι:

   η δικαστική αρχή η οποία καλείται να εξετάσει τη νομιμότητα της κράτησης παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας, ενόψει της απομάκρυνσής του σε εκτέλεση απόφασης επιστροφής που έχει καταστεί απρόσβλητη, οφείλει να βεβαιωθεί, εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως, ότι η εν λόγω απομάκρυνση δεν αντιβαίνει στην αρχή της μη επαναπροώθησης, όταν δεν έχει προηγουμένως εξεταστεί η εφαρμογή της αρχής αυτής, τούτο δε κατά μείζονα λόγο σε περίπτωση μεταβολής των περιστάσεων μετά την έκδοση της απόφασης επιστροφής η οποία μπορεί να επηρεάσει ουσιωδώς την εκτίμηση της κατάστασης του ενδιαφερόμενου υπηκόου τρίτης χώρας υπό το πρίσμα της αρχής της μη επαναπροώθησης.

2) Το άρθρο 5 και το άρθρο 15 της οδηγίας 2008/115, ερμηνευόμενα σε συνδυασμό με το άρθρο 6, το άρθρο 7, το άρθρο 24, παράγραφος 2, και το άρθρο 47 του Χάρτη,

   έχουν την έννοια ότι:

   η δικαστική αρχή η οποία καλείται να εξετάσει τη νομιμότητα της κράτησης παρανόμως διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας, ενόψει της απομάκρυνσής του σε εκτέλεση απόφασης επιστροφής που έχει καταστεί απρόσβλητη, οφείλει να βεβαιωθεί, εν ανάγκη αυτεπαγγέλτως, ότι η εν λόγω απομάκρυνση δεν προσκρούει στον σεβασμό της οικογενειακής ζωής και στα βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού, όπως μνημονεύονται στο άρθρο 5 της οδηγίας 2008/115, όταν τα συμφέροντα αυτά δεν έχουν ληφθεί προηγουμένως υπόψη και εφόσον δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ο ενδιαφερόμενος υπήκοος παρέβη το καθήκον καλόπιστης συνεργασίας που υπέχει, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να διακριβώσει υπό το πρίσμα των περιστάσεων της συγκεκριμένης υπόθεσης.